

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím

Distribúcia: všeobecná
25. novembra 2016

Pôvodný jazyk dokumentu:
angličtina

Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím

Všeobecný komentár č. 4 (2016) o práve na inkluzívne vzdelávanie

I. Úvod

1. Osoby so zdravotným postihnutím, v historickom kontexte považované za príjemcov sociálnych dávok, v súčasnosti medzinárodné právo uznáva ako držiteľov práv, ktorí sa môžu domáhať práva na vzdelanie bez diskriminácie a na základe rovnakých príležitostí. Dohovor o právach dieťaťa (1989), Svetová deklarácia o vzdelávaní pre všetkých (1990), Štandardné pravidlá vyrovnávania príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím (1993) a Vyhlásenie UNESCO zo Salamanky a rámec pre rozvoj špeciálneho vzdelávania (1994) zahŕňajú opatrenia svedčiace o rastúcom povedomí a poznatkoch o práve na vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím.

2. Uznanie začlenenia ako základu na dosiahnutie práva na vzdelávanie sa za posledných 30 rokov posilnilo a je zakotvené v Dohovore o právach osôb so zdravotným postihnutím, t. j. prvom právne záväznom dokumente odkazujúcom na pojem kvalitného inkluzívneho vzdelávania. Cieľ trvalo udržateľného rozvoja č. 4 tiež potvrdzuje význam inkluzívneho, kvalitného a spravodlivého vzdelávania. Inkluzívne vzdelávanie je kľúčové na dosiahnutie vysokokvalitného vzdelávania všetkých žiakov a študentov, vrátane tých so zdravotným postihnutím a pre rozvoj inkluzívnych, mierumilovných a spravodlivých spoločností. Okrem toho existujú na to päť vzdelávacie, sociálne a ekonomické argumenty, ktoré je potrebné uviesť. Ako sa uvádza v správe Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva k tematickej štúdii o práve na vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím, len inkluzívne vzdelávanie môže zabezpečiť kvalitné vzdelávanie a sociálny rozvoj osôb so zdravotným postihnutím a zaručiť univerzálnosť a nediskrimináciu pri uplatňovaní práva na vzdelávanie.¹

3. Napriek dosiahnutému pokroku je však Výbor znepokojený pretrvávajúcimi vážnymi výzvami. Mnohým miliónom osôb so zdravotným postihnutím sa aj naďalej odopiera právo na vzdelávanie a pre ešte väčší počet je vzdelávanie dostupné len v prostredí, kde sú tieto osoby izolované od svojich rovesníkov a ich vzdelávanie má horšiu kvalitu.

4. Prekážky, ktoré bránia prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu osôb so zdravotným postihnutím, možno pripísať viacerým faktorom, vrátane:

GE.16-20881(E)

1620881

Please recycle

¹ Pozri správu ref. č. A/HRC/25/29 a corr. 1 (t. j. corrigenda - zoznam chýb a ich opráv zistených po vytlačení dokumentu, v skr. „corr.“), ods. 3 a 68.

- a) neschopnosť pochopiť alebo zaviesť model riešiaci problematiku zdravotného postihnutia na základe ľudských práv, podľa ktorého spôsobujú vylúčenie zdravotne postihnutých osôb skôr prekážky v rámci komunity a spoločnosti ako ich samotné zdravotné postihnutie;
- b) pretrvávajúca diskriminácia osôb so zdravotným postihnutím pozostávajúca z izolácie tých, ktoré sú ešte stále umiestnené v dlhodobých pobytových zariadeniach a nízkych očakávaní o osobách umiestnených v bežných zariadeniach, čo spôsobuje nárast predsudkov a strachu, ako aj skutočnosť, že zostávajú bez povšimnutia;
- c) nedostatok poznatkov o povahe a výhodách inkluzívneho a kvalitného vzdelávania a rozmanitosti, vrátane konkurencieschopnosti v oblasti vzdelávania pre všetkých; nedostatok aktívnej pomoci všetkým rodičom a nedostatok primeraných riešení požiadaviek na podporu, čo vedie k nemiestnemu strachu a stereotypom o tom, že inklúzia spôsobí zhoršenie kvality vzdelávania alebo iným spôsobom negatívne ovplyvní iných;
- d) nedostatok rozčlenených údajov a výskumu (ktoré sú nevyhnutné na prevzatie zodpovednosti aj tvorbu programu), čo bráni rozvoju účinných politík a zásahov na podporu inkluzívneho a kvalitného vzdelávania;
- e) nedostatok politickej vôle, technických vedomostí a schopností pri uplatňovaní práva na inkluzívne vzdelávanie, vrátane nedostatočného vzdelávania všetkých pedagogických zamestnancov;
- f) nevhodné a nedostatočné mechanizmy financovania na stimulovanie a primerané úpravy za účelom inklúzie študentov so zdravotným postihnutím, medzirezortnú koordináciu, podporu a udržateľnosť;
- g) nedostatok opravných prostriedkov a mechanizmov na požadovanie odškodnenia v prípade porušenia.

5. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (ďalej len „zmluvné štáty“), musia brať do úvahy jeho základné všeobecné zásady pri všetkých opatreniach prijatých na implementáciu inkluzívneho vzdelávania a zároveň zabezpečiť, aby proces aj výsledky rozvoja inkluzívneho vzdelávacieho systému boli v súlade s článkom 3.

6. Tento všeobecný komentár sa vzťahuje na všetky osoby so skutočným alebo vnímaným zdravotným postihnutím.² Výbor uznáva, že niektoré skupiny sú ohrozenejšie vylúčením zo vzdelávania ako iné, napríklad osoby s mentálnym postihnutím alebo viacnásobným zdravotným postihnutím, hluchoslepé osoby, osoby s autizmom alebo osoby so zdravotným postihnutím pri humanitárnych mimoriadnych udalostiach.

7. V súlade s článkom 4 ods. 3 musia zmluvné štáty konzultovať všetky aspekty plánovania, implementácie, monitorovania a hodnotenia politík inkluzívneho vzdelávania s osobami so zdravotným postihnutím, vrátane detí so zdravotným postihnutím a aktívne ich do týchto procesov zapájať prostredníctvom ich zastupiteľských organizácií. Osoby so zdravotným postihnutím, prípadne aj ich rodiny musia byť uznané ako partneri, nielen ako príjemcovia vzdelávania.

II. Normatívny obsah článku 24

8. V súlade s článkom 24 ods. 1 musia zmluvné štáty zabezpečiť uplatňovanie práva na vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím prostredníctvom inkluzívneho vzdelávacieho systému na všetkých úrovniach, vrátane predškolského, základného, stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného

² čl. 1 ods. 2 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím.

vzdelávania, mimoškolských a sociálnych aktivít, a to všetkým študentom nevyvímajúc

osoby so zdravotným postihnutím, bez diskriminácie a na rovnakom základe s ostatnými.

9. Zabezpečenie práva na inkluzívne vzdelávanie znamená transformáciu kultúry, politiky a praxe vo všetkých formálnych aj neformálnych vzdelávacích prostrediach tak, aby vyhovovali odlišným požiadavkám a identitám jednotlivých študentov, vrátane splnenia záväzku odstrániť prekážky brániace tejto možnosti. Takisto si vyžaduje posilnenie schopnosti vzdelávacieho systému osloviť všetkých študentov. Zameriava sa na plné a účinné zapojenie, prístupnosť, účasť a výsledky všetkých študentov, najmä tých, ktorí sú z rôznych dôvodov vylúčení alebo ohrození marginalizovaním. Inklúzia znamená aj prístup a postup k vysoko kvalitnému formálnemu a neformálnemu vzdelávaniu bez diskriminácie. Inklúzia predstavuje snahu umožniť komunitám, systémom a štruktúram bojovať proti diskriminácii, vrátane škodlivých stereotypov, uznať rozmanitosť, podporiť účasť a prekonať prekážky vzdelávania a zapájania všetkých osôb, a to zameraním sa na blaho a úspešnosť študentov so zdravotným postihnutím. Vyžaduje aj dôkladnú transformáciu vzdelávacích systémov v legislatíve, politike a mechanizmoch financovania, riadenia, navrhovania, zabezpečovania a monitorovania vzdelávania.

10. Inkluzívne vzdelávanie je potrebné chápať ako:

- a) základné ľudské právo všetkých žiakov a študentov. Vzdelávanie je predovšetkým právo každého jedného žiaka a študenta, a nie právo rodiča alebo opatrovateľa v prípade detí. Rodičovské povinnosti sú v tomto ohľade podriadené právam dieťaťa;
- b) zásadu, ktorá prikladá veľký význam blahu všetkých študentov, rešpektuje ich prirodzenú dôstojnosť a osobnú autonómiu, uznáva požiadavky jednotlivcov a ich schopnosť účinne sa zapájať do spoločnosti a podieľať sa na jej rozvoji;
- c) prostriedok na uplatnenie iných ľudských práv. Ide o hlavný prostriedok, ktorým sa osoby so zdravotným postihnutím môžu vymaniť z chudoby, získať prostriedky na plné začlenenie do spoločnosti a ich ochranu pred zneužívaním.³ Takisto je to primárny prostriedok na dosiahnutie inkluzívnych spoločností;
- d) výsledok procesu pokračujúceho a proaktívneho záväzku odstrániť prekážky uplatňovania práva na vzdelávanie, vrátane vykonania zmien v kultúre, politike a praxi bežných škôl tak, aby vyhovovali požiadavkám všetkých študentov pri ich účinnom zapojení.

11. Výbor zdôrazňuje, že je dôležité pochopiť rozdiely medzi vylúčením, segregáciou, integráciou a inklúziou (t. j. začlenením). K vylúčeniu dochádza, keď sa študentom priamo alebo nepriamo zamedzuje prístup k vzdelávaniu v akejkoľvek forme alebo je im odopretý. Segregácia nastáva, keď sa študenti so zdravotným postihnutím vzdelávajú v zariadeniach, ktoré sú oddelene navrhnuté v reakcii na ich postihnutie, resp. rôzne postihnutia a majú im slúžiť, avšak izolovane od študentov bez zdravotného postihnutia. Integrácia je proces umiestňovania osôb so zdravotným postihnutím do existujúcich bežných vzdelávacích inštitúcií s presvedčením, že sa dokážu prispôbiť ich štandardizovaným požiadavkám.⁴ Inklúzia znamená proces systémovej reformy zahŕňajúcej zmeny a modifikácie obsahu, vyučovacích metód, prístupov, štruktúr a stratégií vzdelávania na prekonanie prekážok s víziou zabezpečiť všetkým študentom príslušnej vekovej skupiny spravodlivé vzdelávanie umožňujúce ich aktívnu účasť a prostredie, ktoré najlepšie

³ Všeobecný komentár č. 13 (1999) k právu na vzdelávanie Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

⁴ Pozri správu ref. č. A/HRC/25/29 a corr. 1, ods. 4 a *Právo detí so zdravotným postihnutím na vzdelávanie: Prístup založený na právach k inkluzívnemu vzdelávaniu* Detského fondu OSN - UNICEF (Ženeva, 2012).

vyhovuje ich požiadavkám a preferenciám. Umiestňovanie študentov so zdravotným postihnutím do bežných školských tried bez sprievodných štrukturálnych zmien, napríklad v organizácii, učebných osnovách a vzdelávacích či výchovných stratégiách, sa nepovažuje za inklúziu. Okrem toho platí, že integrácia automaticky nezaručuje prechod od segregácie k inklúzii.

12. Medzi základné znaky inkluzívneho vzdelávania patria:

- a) prístup zameraný na „celé systémy“: ministerstvá školstva musia zabezpečiť, aby sa všetky zdroje investovali do podpory inkluzívneho vzdelávania, zavádzania a zakotvenia potrebných zmien inštitucionálnej kultúry, politik a postupov;
- b) „celé vzdelávacie prostredie“: odhodlaní vedúci predstavitelia vzdelávacích inštitúcií sú potrební na zavedenie a zakotvenie kultúry, politik a postupov na dosiahnutie inkluzívneho vzdelávania na všetkých úrovniach a vo všetkých oblastiach, vrátane triedneho vyučovania a vzťahov, zasadnutí výborov, dohľadu nad učiteľmi, poradenských služieb a lekárskej starostlivosti, školských výletov, rozpočtových prostriedkov, akejkoľvek interakcie s rodičmi žiakov/študentov so zdravotným postihnutím a bez neho, príp. miestnej komunity alebo širšej verejnosti;
- c) prístup zameraný na „celú osobu“: uznanie schopnosti učiť sa u každého človeka a stanovenie vysokých požiadaviek všetkým študentom, vrátane študentov so zdravotným postihnutím. Inkluzívne vzdelávanie ponúka flexibilné učebné osnovy, ako aj výchovné a učebné metódy prispôbené rôznym silným stránkam, požiadavkám a štýlom učenia. Tento prístup zahŕňa poskytnutie podpory, vykonanie primeraných úprav a včasných zásahov v takej miere, aby všetci žiaci a študenti dokázali naplniť svoj potenciál. Pri plánovaní vzdelávacích aktivít sa zameriava skôr na schopnosti a túžby žiakov a študentov ako na ich obsah. Prístup zameraný na „celú osobu“ má za cieľ ukončiť segregáciu vo vzdelávaní zaistením inkluzívnej triednej výučby v prístupných vzdelávacích inštitúciách s primeranou podporou. Vzdelávací systém musí poskytnúť personalizované riešenie vzdelávania, t. j. prispôbené individuálnym potrebám, a nie očakávať, že študenti do systému sami zapadnú;
- d) podporovaní učitelia: všetci učitelia a ostatní zamestnanci absolvujú vzdelávanie a odbornú prípravu potrebnú na získanie základných hodnôt a schopností prispôsobiť sa inkluzívnemu vzdelávaciemu prostrediu, nevynímajúc učiteľov so zdravotným postihnutím. Inkluzívna kultúra zabezpečuje prístupné a podporné prostredie, ktoré presadzuje vykonávanie činností prostredníctvom spolupráce, interakcie a riešenia problémov;
- e) rešpektovanie a ocenenie rozmanitosti: všetci členovia učiacej sa komunity sú rovnako vítaní, pričom ich rozmanitosť si zaslúži úctu bez ohľadu na postihnutie, rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, jazykovú kultúru, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národnostný, etnický, domorodý alebo sociálny pôvod, majetok, narodenie, vek alebo iný status. Všetci študenti musia mať pocit ocenenia, rešpektu a začlenenia a zároveň musia byť vypočutí. Účinné opatrenia na predchádzanie zneužívaniu a šikanovaniu sú už zavedené. Inklúzia pristupuje k študentom individuálne;
- f) prostredie vhodné na vzdelávanie: inkluzívne vzdelávacie prostredie je prístupné prostredie, v ktorom sa každý cíti bezpečne, podporovaný, stimulovaný a schopný vyjadriť sa a kde sa kladie veľký dôraz na zapájanie študentov do budovania pozitívnej školskej komunity. Pri učení, vytváraní pozitívnych vzťahov, priateľstva a akceptácie sa uznáva aj význam rovesníkov;
- g) účinné prechody: žiakom a študentom so zdravotným postihnutím sa poskytuje podpora na zaistenie ich účinného prechodu od vzdelávania v škole, cez odborné

a vysokoškolské vzdelávanie až po zamestnanie sa. V tomto ohľade sa rozvíjajú schopnosti a sebadôvera žiakov a študentov, ktorým boli zabezpečené primerané úpravy, ich vedomosti sa hodnotia a preverujú rovnako ako u ostatných, pričom sa im na tomto základe udeľujú aj potvrdenia o dosiahnutých úspechoch a výsledkoch;

- h) uznávanie partnerstiev: učiteľské asociácie, študentské združenia a spolky, organizácie osôb so zdravotným postihnutím, školské rady, rodičovsko-učiteľské združenia a iné fungujúce formálne aj neformálne školské podporné skupiny sa povzbudzujú k zvyšovaniu vedomostí a poznatkov o problematike zdravotného postihnutia; Zapájanie rodičov alebo opatrovateľov, vrátane spoločnosti sa považuje za pozitívum, ktoré sa podieľa na tvorbe zdrojov a silných stránok. Vzťah medzi vzdelávacím prostredím a širšou komunitou sa musí chápať ako cesta k inkluzívnym spoločnostiam;
- i) monitorovanie: ako neustály proces; inkluzívne vzdelávanie sa musí pravidelne monitorovať a vyhodnocovať, aby nedochádzalo formálne či neformálne k žiadnej segregácii ani integrácii. Podľa článku 33 by monitorovanie malo zahŕňať osoby so zdravotným postihnutím, vrátane detí a osôb s náročnými požiadavkami na podporu prostredníctvom ich zastupiteľských organizácií, prípadne aj rodičov alebo opatrovateľov takýchto detí. Indikátory zohľadňujúce zdravotné postihnutie musia byť vypracované a používané spôsobom, ktorý je zlučiteľný s Programom trvalo udržateľného rozvoja do roku 2030.

13. V súlade s Dohovorom proti diskriminácii vo vzdelávaní Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) a za účelom uplatňovania článku 24 ods. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím musia zmluvné štáty zabezpečiť, aby sa právo na vzdelávanie zaisťovalo bez diskriminácie a na základe rovnosti príležitostí. Zmluvné štáty musia zakázať všetky formy diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a zaručiť všetkým osobám so zdravotným postihnutím rovnakú a účinnú ochranu pred diskrimináciou z akéhokoľvek dôvodu. Osoby so zdravotným postihnutím môžu zažívať prierezovú diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia, pohlavia, náboženstva, právneho statusu, etnického pôvodu, veku, sexuálnej orientácie alebo jazyka. Rodičia, súrodenci a iní príbuzní môžu navyše čeliť diskriminácii na základe vzťahu s inou osobou so zdravotným postihnutím. Opatrenia potrebné na riešenie všetkých foriem diskriminácie zahŕňajú identifikáciu a odstránenie právnych, fyzických, komunikačných a jazykových, sociálnych, finančných a postojových bariér v rámci vzdelávacích inštitúcií a danej spoločnosti. Právo na nediskrimináciu obsahuje aj právo na neodlúčenie a zaistenie primeraných úprav a musí sa chápať v kontexte povinnosti zabezpečovať prístupné vzdelávacie prostredie a primerané úpravy.

14. Vznik ozbrojených konfliktov, humanitárnych mimoriadnych udalostí či prírodných katastrof neprimerane ovplyvňuje právo na inkluzívne vzdelávanie. Zmluvné štáty by mali prijať stratégie na znižovanie rizika vzniku prírodných katastrof zahŕňajúce komplexnú bezpečnosť a ochranu škôl v núdzových situáciách, ktoré berú ohľad aj na žiakov a študentov so zdravotným postihnutím. V tejto súvislosti musia dočasné vzdelávacie inštitúcie zaistiť osobám so zdravotným postihnutím, najmä deťom so zdravotným postihnutím právo na vzdelávanie na rovnakom základe s ostatnými. Musia disponovať prístupnými vzdelávacími materiálmi, školskými priestormi, poradenstvom a odbornou prípravou v miestnej posunkovej reči pre nepočujúcich žiakov a študentov. V súlade s článkom 11 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím a vzhľadom na zvýšené riziko sexuálneho násillia v takýchto zariadeniach je potrebné prijať opatrenia na zaistenie bezpečnosti vzdelávacích zariadení a ich prístupnosti ženám a dievčatám so zdravotným postihnutím. Žiakom a študentom so zdravotným postihnutím nesmie byť zamietnutý prístup do vzdelávacích zariadení z dôvodu, že ich evakuácia v núdzových situáciách nie je možná a je potrebné zabezpečiť primerané úpravy.

15. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 1 písm. a) a v súlade so Všeobecnou

deklaráciou ľudských práv, Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Dohovorom o právach dieťaťa sa musí vzdelávanie zameriavať na maximálny rozvoj ľudského potenciálu, pocitu dôstojnosti a sebaúcty a posilnenie rešpektovania ľudských práv a ľudskej rozmanitosti. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby systém vzdelávania vyhovoval zámerom a cieľom Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach interpretovaného v znení Svetovej deklarácie o vzdelávaní pre všetkých (čl. 1), Dohovoru o právach dieťaťa (čl. 29 ods. 1), Viedenskej deklarácie a akčného programu (časť I, ods. 33 a časť II, ods. 80) a Akčného plánu Dekády OSN pre vzdelávanie k ľudským právam (ods. 2). Tieto texty obsahujú dodatočné prvky, ako napríklad odkazy na rovnosť medzi mužmi a ženami a rešpektovanie prostredia.⁵ Zabezpečenie práva na vzdelávanie je otázkou prístupu aj obsahu, pričom úsilie by malo smerovať k presadzovaniu širokého spektra hodnôt, vrátane porozumenia a tolerancie.⁶ Inkluzívne vzdelávanie sa musí sústrediť na podporu vzájomného rešpektu a úcty voči všetkým osobám a vytváranie vzdelávacieho prostredia, v ktorom postoj k vzdelávaniu, kultúra vzdelávacej inštitúcie a samotné učebné osnovy odrážajú hodnotu rozmanitosti.

16. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 1 písm. b) by sa vzdelávanie malo zameriavať na rozvoj osobnosti, talentu a tvorivosti osôb so zdravotným postihnutím, ako aj ich duševných, fyzických a komunikačných schopností, a to v maximálnom možnom rozsahu. Vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím sa príliš často sústreďuje na ich deficitný prístup, skutočné alebo vnímané postihnutie a obmedzené možnosti na základe vopred definovaných a negatívnych predpokladov o ich potenciáli. Zmluvné štáty musia podporovať vytváranie možností na opieranie sa o jedinečné silné stránky a talenty každej jednej osoby so zdravotným postihnutím.

17. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 1 písm. c) si musí vzdelávanie klásť za cieľ umožniť osobám so zdravotným postihnutím plne a účinne participovať v slobodnej spoločnosti. S odkazom na článok 23 ods. 3 Dohovoru o právach dieťaťa Výbor zdôrazňuje, že deťom so zdravotným postihnutím sa musí poskytnúť pomoc tak, aby mali účinný prístup k vzdelávaniu, a to spôsobom, ktorý im umožní dosiahnuť čo najväčšiu možnú sociálnu integráciu a individuálny rozvoj. Zmluvné štáty musia uznať, že individuálna podpora a primerané úpravy sú prioritnými záležitosťami, ktoré by sa mali zabezpečovať bezplatne na všetkých povinných úrovniach vzdelávania.

18. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 2 písm. a) by sa malo zakázať vylúčenie osôb so zdravotným postihnutím zo všeobecného systému vzdelávania, a to aj prostredníctvom akýchkoľvek právnych alebo regulačných ustanovení, ktoré obmedzujú ich začlenenie na základe zdravotného postihnutia alebo jeho miery, ako napríklad podmienením začlenenia rozsahom možností jednotlivca alebo odvolávaním sa na príliš veľké a nevhodné zaťaženie s úmyslom vyhnúť sa povinnosti zabezpečiť primerané úpravy. Všeobecné vzdelávanie zahŕňa všetky bežné vzdelávacie zariadenia a odbor vzdelávania. Priame vylúčenie by znamenalo označiť niektorých študentov za „nevzdelateľných“, a tým bez nároku na prístup k vzdelaniu. Nepriame vylúčenie by znamenalo uloženie požiadavky obstať v bežnom teste ako podmienky vstupu do školy bez primeraných úprav a podpory.

19. Za účelom uplatňovania článku 4 ods. 1 písm. b) dohovoru by mali zmluvné štáty prijať všetky primerané opatrenia, vrátane právnych predpisov, na úpravu alebo zrušenie existujúcich zákonov, nariadení, zvykov a postupov, ktoré predstavujú diskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím a sú v rozpore s článkom 24. V prípade potreby by sa mali diskriminačné zákony, predpisy, zvyky a postupy zrušiť alebo zmeniť systematicky s konkrétnym časovým ohraničením.

20. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 2 písm. b) musia mať osoby so zdravotným postihnutím prístup k inkluzívnemu, kvalitnému a bezplatnému základnému a stredoškolskému vzdelávaniu. Zároveň vo svojich komunitách musia byť schopné plynule

⁵ Všeobecný komentár č. 13 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

⁶ Všeobecný komentár č. 1 (2001) o cieľoch vzdelávania Výboru pre práva dieťaťa.

prejsť z jedného stupňa na druhý na rovnakom základe s ostatnými. Výbor vychádza z odporúčania Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, že na splnenie tejto povinnosti musí vzdelávací systém pozostávať zo štyroch vzájomne prepojených prvkov: dostupnosť, prístupnosť, prijateľnosť a prispôsobivosť.⁷

Dostupnosť

21. Verejné a súkromné vzdelávacie inštitúcie a programy musia byť dostupné v dostatočnom množstve a kvalite. Zmluvné štáty musia študentom so zdravotným postihnutím zaručiť širokú dostupnosť vzdelávacích zariadení na všetkých úrovniach v celej spoločnosti.

Prístupnosť

22. V súlade s článkom 9 dohovoru a Všeobecným komentárom č. 2 (2014) o prístupnosti Výboru pre práva osôb so zdravotným postihnutím musia byť vzdelávacie inštitúcie a programy prístupné všetkým bez akejkoľvek diskriminácie. Podmienka prístupnosti sa týka celého vzdelávacieho systému, vrátane budov, informačných a komunikačných nástrojov (zahŕňajúcich pomocné systémy na zabezpečenie okolitej alebo frekvenčnej modulácie), učebných osnov, vzdelávacích materiálov, učebných metód, hodnotenia a jazykových a podporných služieb. Prostredie študentov so zdravotným postihnutím musí byť navrhnuté tak, aby podporovalo začleňovanie a zaručovalo ich rovnosť počas celého procesu vzdelávania.⁸ Napríklad školská doprava, vodné a sanitárne zariadenia (vrátane hygienických a toaletných zariadení), školské kaviarne a oddychové priestory by mali byť inkluzívne, prístupné a bezpečné. Zmluvné štáty sa musia zaviazat' k promptnému zavedeniu univerzálneho dizajnu. Zmluvné štáty by mali zakázať a sankcionovať budovanie akejkoľvek budúcej vzdelávacej infraštruktúry, ktorá je nedostupná a zároveň vytvoriť účinný monitorovací mechanizmus a časový rámec na sprístupnenie všetkých existujúcich vzdelávacích prostredí. Takisto sa musia zmluvné štáty zaviazat' k vykonaniu primeraných úprav vzdelávacieho prostredia, ak je to potrebné. Prístup univerzálneho dizajnu nevylučuje poskytovanie kompenzačných pomôcok, aplikácií a softvéru tým žiakom a študentom so zdravotným postihnutím, ktorí ich môžu potrebovať. Prístupnosť sa musí chápať v dynamickom zmysle, preto si jej zaistenie vyžaduje pravidelné regulačné a technické úpravy. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby boli rýchlo vyvíjané inovácie a nové technológie na zlepšenie vzdelávania dostupné všetkým študentom, vrátane zdravotne postihnutých.

23. Výbor poukazuje na veľký nedostatok učebníc a iných učebných materiálov v prístupných formátoch a jazykoch, vrátane posunkovej reči. Zmluvné štáty musia investovať do včasného vývoja zdrojov v písanom formáte alebo s použitím Brailloвого písma a digitálnych formátov, a to aj prostredníctvom inovačných technológií. Mali by tiež zväžiť vypracovanie noriem a smerníc o prerobení tlačенých materiálov na verzie v prístupných formátoch a jazykoch, ako aj sprístupnenie ústredného aspektu obstarávania súvisiaceho so vzdelávaním. Výbor vyzýva zmluvné štáty, aby urýchlene podpísali a implementovali Marakéšsku zmluvu o uľahčení prístupu k uverejneným dielam pre osoby nevidiace, zrakovovo postihnuté alebo postihnuté inou poruchou čítania.

24. Prístupnosť je podmienená aj cenovou prijateľnosťou vzdelávania pre študentov so zdravotným postihnutím na všetkých jeho úrovniach. Vykonanie primeraných úprav by nemalo viesť k dodatočným nákladom študentov so zdravotným postihnutím. Povinné, kvalitné, bezplatné a prístupné základné vzdelanie je naliehavou povinnosťou. V súlade s Programom trvalo udržateľného rozvoja do roku 2030 musia zmluvné štáty postupne prijímať opatrenia na to, aby všetky deti, vrátane detí so zdravotným postihnutím, absolvovali bezplatné, spravodlivé a kvalitné stredoškolské vzdelanie a aby rovnako sprístupnili všetkým ženám a mužom so zdravotným postihnutím cenovo prijateľné a

⁷ Všeobecný komentár č. 13 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

⁸ Všeobecný komentár č. 2 Výboru pre práva osôb so zdravotným postihnutím.

kvalitné technické, odborné a terciárne vzdelanie, nevynímajúc vysokoškolské a celoživotné vzdelávanie. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím mali prístup k vzdelávaniu vo verejných aj súkromných akademických inštitúciách na rovnakom základe s ostatnými.

Prijateľnosť

25. Prijateľnosť je povinnosť navrhnuť a zaviesť všetky zariadenia, tovary a služby súvisiace so vzdelávaním, ktoré plne zohľadňujú a rešpektujú požiadavky, kultúry, názory a jazyky osôb so zdravotným postihnutím. Forma aj obsah vzdelávania musia byť prijateľné pre všetkých. Zmluvné štáty musia prijať opatrenia pozitívnej diskriminácie, aby zabezpečili kvalitné vzdelávanie pre všetkých.⁹ Inklúzia a kvalita sú recipročné: inkluzívny prístup môže významne prispieť ku kvalite vzdelávania.

Prispôsobivosť

26. Výbor vyzýva zmluvné štáty, aby prijali univerzálny dizajn vzdelávacieho prístupu pozostávajúci zo súboru princípov, ktoré zaisťujú učiteľom a ostatným zamestnancom štruktúru na budovanie prispôsobivého vzdelávacieho prostredia a tvorbu vyučovania uspokojujúceho rozmanité potreby všetkých študentov. Výbor uznáva, že každý študent sa učí jedinečným spôsobom, a preto vyžaduje: rozvíjanie flexibilných metód učenia, vytváranie pútavého prostredia v triede, trvalú existenciu náročných požiadaviek na všetkých študentov pri poskytovaní viacerých spôsobov ich splnenia, učiteľov, ktorí hľadajú na svoju vlastnú výučbu rôznym spôsobom a zameranie sa na študijné výsledky všetkých, vrátane osôb so zdravotným postihnutím. Učebné osnovy musia byť koncipované, navrhnuté a zavedené tak, aby zodpovedali a vyhovovali požiadavkám každého študenta a reagovali na otázky vzdelávania primeraným spôsobom. Štandardizované hodnotenia sa musia nahradiť flexibilnými a viacnásobnými formami hodnotenia a uznaním individuálneho pokroku smerom k všeobecným cieľom, ktoré poskytujú alternatívne spôsoby vzdelávania.

27. V súlade s článkom 24 ods. 2 písm. b) dohovoru musia byť osoby so zdravotným postihnutím schopné navštevovať základné aj stredné školy vo svojich komunitách. Študenti by sa nemali posilať mimo domov. Vzdelávacie prostredie musí byť bez ohrozenia fyzicky ľahko dostupné osobám so zdravotným postihnutím a zahŕňať bezpečné a spoľahlivé dopravné prostriedky, prípadne musí byť prístupné prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Zmluvné štáty by sa však nemali spoliehať výlučne na technológiu ako náhradu za priamu účasť študentov so zdravotným postihnutím, vzájomnú komunikáciu s učiteľmi a vzorové úlohy vo vzdelávacom prostredí. Aktívna účasť s ostatnými študentmi, vrátane súrodencov vzdelávaných osôb so zdravotným postihnutím je dôležitou súčasťou práva na inkluzívne vzdelávanie.

28. V súlade s článkom 24 ods. 2 písm. c) musia zmluvné štáty zaistiť primerané úpravy, aby sprístupnili vzdelávanie jednotlivým študentom na rovnakom základe s ostatnými. „Primeranosť“ sa chápe ako výsledok kontextového preskúmania, ktoré zahŕňa analýzu relevantnosti a účinnosti daných úprav a očakávaného cieľa boja proti diskriminácii. Dostupnosť zdrojov a finančné dôsledky sa berú do úvahy pri hodnotení neprimeranej záťaže. Povinnosť zaistiť primerané úpravy je vynútiteľná od momentu podania žiadosti o takéto úpravy.¹⁰ Politiky zaväzujúce sa k vykonaniu primeraných úprav sa musia prijať na úrovni národných i miestnych vzdelávacích inštitúcií, a to na všetkých úrovniach vzdelávania. Rozsah zaistenia primeraných úprav sa musí zväziť na základe celkovej povinnosti vytvoriť inkluzívny vzdelávací systém pri maximálnom využívaní existujúcich zdrojov a rozvíjaní nových. Použitie nedostatku zdrojov a existencie finančných kríz na odôvodnenie nepokročenia smerom k inkluzívnemu vzdelávaniu je porušením článku 24.

⁹ Všeobecný komentár č. 13 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

¹⁰ Všeobecný komentár č. 2 Výboru pre práva osôb so zdravotným postihnutím.

29. Výbor opätovne poukazuje na rozdiel medzi všeobecnou povinnosťou zabezpečenia prístupnosti a povinnosťou zaistiť primerané úpravy.¹¹ Prístupnosť prináša výhody skupinám obyvateľov a zakladá sa na súbore štandardov, ktoré sa zavádzajú postupne. Neúmernosť alebo nadmerné zaťaženie nemožno použiť na obhajobu nezabezpečenia prístupnosti. Primerané úpravy sa týkajú jednotlivca a dopĺňajú povinnosť zaistenia prístupnosti. Jednotlivec môže oprávnené požadovať opatrenia na vykonanie primeraných úprav, aj keď si zmluvný štát splnil svoju povinnosť na zaistenie prístupnosti.

30. Definícia primeranosti sa bude automaticky líšiť v závislosti od kontextu. Dostupnosť úprav by sa mala zväžiť s ohľadom na väčšie spoločné vzdelávacie zdroje dostupné vo vzdelávacom systéme a neobmedziť sa len na zdroje dostupné v príslušnej akademickej inštitúcii; prostriedky v systéme by malo byť možné previesť. Na primerané úpravy neexistuje žiadny uniformný, všetkým vyhovujúci vzorec, keďže rôzni študenti s rovnakým postihnutím môžu vyžadovať rozdielne úpravy. Dané úpravy môžu zahŕňať: zmenu umiestnenia triedy, zaistovanie rôznych foriem komunikácie v triede, zväčšovanie tlačených dokumentov, materiálov a/alebo predmetov v posunkovej reči alebo poskytovanie učebných materiálov v alternatívnom formáte, poskytnutie zapisovateľa, jazykového tlmočníka alebo možnosti používať kompenzačné (pomocné) technológie počas vyučovania a hodnotenia všetkým zdravotne postihnutým študentom. Musí sa tiež zväžiť poskytovanie nehmotných úprav, ako napríklad dať zdravotne postihnutému študentovi viac času, znížiť hladiny hluku/šumu pozadia (citlivosť na zmyslové preťaženie), použiť alternatívne metódy hodnotenia a nahradiť niektoré časti učebných osnov alternatívami. Na zaistenie úprav spĺňajúcich požiadavky, vôľu, preferencie a voľby študentov a ich realizáciu poskytovateľom vzdelávania v danej inštitúcii musia prebehnúť diskusie medzi vzdelávacími orgánmi a poskytovateľmi, akademickou inštitúciou, študentmi so zdravotným postihnutím, prípadne rodičmi, opatrovateľmi alebo inými rodinnými príslušníkmi takýchto študentov v závislosti od ich veku a schopností. Zabezpečenie primeraných úprav nemôže byť podmienené lekárskou diagnostikou zdravotného postihnutia. Namiesto toho by sa malo zakladať na hodnotení sociálnych prekážok vzdelávania.

31. Odmietnutie primeraných úprav je diskriminačné, pričom povinnosť ich zaistenia platí okamžite a nepodlieha progresívnej realizácii. Zmluvné štáty musia zabezpečiť zavedenie nezávislých systémov na monitorovanie primeranosti a účinnosti vykonaných úprav a poskytnutie bezpečných, včasných a dostupných mechanizmov na odškodnenie, ak študenti so zdravotným postihnutím, prípadne ich rodiny uznajú, že im neboli primerané úpravy dostatočne zaistené alebo sa stretli s diskrimináciou. Opatrenia na ochranu obetí diskriminácie pred šikanovaním a prenasledovaním počas procesu odškodňovania sú nevyhnutnosťou.

32. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 2 písm. d) by mali mať študenti so zdravotným postihnutím nárok na podporu, ktorá je potrebná na uľahčenie ich efektívneho vzdelávania a využitie vlastného potenciálu na rovnakom základe s ostatnými. Podpora z hľadiska všeobecnej dostupnosti služieb a zariadení v rámci vzdelávacieho systému by mala zabezpečiť, aby študenti so zdravotným postihnutím mohli čo najviac využiť svoj potenciál, napríklad poskytnutím dostatočne vyškolených a podporovaných pedagogických zamestnancov, školských poradcov, psychológov a iných príslušných odborníkov v oblasti zdravotníctva a sociálnych služieb, ako aj sprístupnením štipendií a finančných zdrojov.

33. Za účelom uplatňovania článku 24 ods. 2 písm. e) sa musí priamo poskytovať primeraná, nepretržitá a personalizovaná podpora. Výbor zdôrazňuje potrebu poskytnúť individualizované vzdelávacie plány, ktoré dokážu určiť primerané úpravy a špecifickú podporu vyžadujúcu jednotlivými študentmi, vrátane poskytovania kompenzačných pomôcok, špecifických učebných materiálov v alternatívnych/prístupných formátoch, spôsobov a prostriedkov komunikácie, komunikačných pomôcok a pomocných a informačných technológií. Podpora môže zahŕňať aj kvalifikovaného asistenta na podporu

¹¹ Ibidem

učenia, ktorý ju poskytuje buď skupine študentov, alebo individuálne v závislosti od požiadaviek každého študenta. Individualizované vzdelávacie plány sa musia zaoberať aj prechodom zdravotne postihnutých žiakov a študentov zo segregovaného do bežného prostredia, vrátane prechodu medzi jednotlivými úrovňami vzdelávania. Účinnosť takýchto plánov by sa mala pravidelne monitorovať a vyhodnocovať s priamym zapojením príslušného žiaka či študenta. Základné znaky tohto poskytnutia sa musia určiť v spolupráci so študentom, prípadne aj v spolupráci s rodičmi, opatrovateľmi alebo inými tretími stranami. Žiak, resp. študent musí mať prístup k postihovým mechanizmom v prípade, že je podpora nedostupná alebo nedostatočná.

34. Všetky poskytnuté podporné opatrenia musia byť v súlade s cieľom inklúzie. Z tohto dôvodu musia byť navrhnuté tak, aby posilnili možnosti študentov so zdravotným postihnutím zapájať sa do triedneho vyučovania aj mimoškolských aktivít spoločne s ich rovesníkmi, a nie ich marginalizáciu.

35. S ohľadom na článok 24 ods. 3 mnoho zmluvných štátov neposkytuje primerané opatrenia osobám so zdravotným postihnutím, najmä osobám s autizmom, osobám s poruchami komunikácie a osobám so zmyslovým postihnutím na to, aby získali životné skúsenosti, jazykové a sociálne zručnosti nevyhnutné na ich začlenenie do procesu vzdelávania a ich komunit:

- a) nevidiacim a slabozrakým študentom sa musí poskytnúť možnosť naučiť sa Braillovo alebo iné alternatívne písmo a osvojiť si metódy, prostriedky a formáty alternatívnej a augmentatívnej komunikácie, ako aj orientačné a pohybové schopnosti. Mali by sa podporovať investície do sprístupnenia vhodných technológií a alternatívnych komunikačných systémov na uľahčenie učenia. Mali by sa zaviesť a presadzovať partnerské podporné a poradné programy;
- b) nepočujúci a sluchovo postihnutí študenti musia mať možnosť naučiť sa posunkovú reč, pričom je potrebné prijať opatrenia na uznanie a podporu jazykovej identity nepočujúcich komunit. Výbor upriamuje pozornosť zmluvných štátov na Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní, ktorý stanovuje právo detí na výučbu v ich vlastnom jazyku a pripomína im, že v súlade s článkom 30 ods. 4 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím majú tieto osoby právo na uznanie a podporu ich špecifickej kultúry a jazykovej identity, vrátane posunkových rečí a kultúry nepočujúcich na rovnakom základe s ostatnými. Okrem toho musia mať sluchovo postihnutí študenti prístup ku kvalitným logopedickým službám, technológii indukčných slučiek a titulkovaniu;
- c) slepým, nepočujúcim a hluchoslepým študentom sa musí vzdelanie poskytovať pomocou jazykov, spôsobov a prostriedkov komunikácie, ktoré sú pre daného jednotlivca tie najvhodnejšie a zároveň v prostrediach maximalizujúcich osobný, študijný a spoločenský rozvoj v rámci aj mimo formálnych školských zariadení. Výbor zdôrazňuje, že za účelom udržiavania takýchto inkluzívnych prostredí by mali zmluvné štáty poskytovať požadovanú podporu, a to aj prostredníctvom zdrojov, pomocných technológií a orientačných a pohybových schopností;
- d) žiaci alebo študenti s poruchami komunikácie musia mať možnosť vyjadriť sa a učiť sa pomocou metód alternatívnej alebo augmentatívnej komunikácie. Do tejto skupiny môže patriť poskytovanie technologicky menej i viac vyspelých komunikačných pomôcok, ktoré využívajú posunkovú reč, ako napríklad tablety s hovoreným výstupom, pomocné komunikačné prostriedky s hlasovým výstupom alebo komunikačné knihy. Zmluvné štáty by mali investovať do rozvoja odborných znalostí, technológií a služieb, aby podporili prístup k vhodným technológiám a alternatívnym komunikačným systémom na uľahčenie učenia;

- e) študenti s ťažkosťami v oblasti sociálnej komunikácie sa musia podporovať prostredníctvom prispôsobenia organizácie v triede, vrátane práce vo dvojiciach, vzájomného učenia sa s rovesníkmi, sedenia v blízkosti učiteľa a vytvárania štruktúrovaného a predvídateľného prostredia;
- f) žiaci a študenti s mentálnym postihnutím musia mať k dispozícii konkrétne, pozorovateľné/vizuálne a ľahko čitateľné vyučovacie a učebné materiály v rámci bezpečného, tichého a štruktúrovaného vzdelávacieho prostredia zameraného na schopnosti, ktoré ich najlepšie pripravujú na nezávislý spôsob života a fungovanie

v pracovnom prostredí. Zmluvné štáty by mali investovať do inkluzívnych interaktívnych učební, kde sa využívajú alternatívne vzdelávacie stratégie a metódy hodnotenia.

36. Na uplatňovanie článku 24 ods. 4 sú zmluvné štáty povinné prijať primerané opatrenia na zamestnávanie administratívnych, pedagogických i nepedagogických pracovníkov, ktorí dokážu efektívne pracovať v inkluzívnom vzdelávacom prostredí, ovládajú posunkovú reč a/alebo Braillovo písmo a majú orientačné a pohybové schopnosti. Dostatok kvalifikovaných a oddaných školských zamestnancov je kľúčovým pre zavedenie a udržateľnosť inkluzívneho vzdelávania. Chýbajúce porozumenie a schopnosti sú aj naďalej veľkými prekážkami inklúzie. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby všetci učitelia absolvovali školenia o inkluzívnom vzdelávaní a aby táto odborná príprava vychádzala z modelu, ktorý rieši problematiku zdravotného postihnutia na základe ľudských práv.

37. Zmluvné štáty musia investovať do náboru a nepretržitého vzdelávania učiteľov so zdravotným postihnutím a zabezpečovať im adekvátnu podporu. Znamená to odstránenie všetkých legislatívnych alebo politických prekážok vyžadujúcich, aby kandidáti spĺňali konkrétne kritériá zdravotnej spôsobilosti a zaistenie primeraných úprav, aby mohli títo kandidáti participovať na vyučovaní z pozície učiteľov. Ich prítomnosť bude slúžiť na presadzovanie rovnakých práv osôb so zdravotným postihnutím vykonávať učiteľskú profesiu, priniesť jedinečné odborné znalosti a zručnosti do vzdelávacieho prostredia, podieľať sa na prekonávaní bariér a byť dôležitým vzorom pre ostatné zdravotne postihnuté osoby.

38. Na uplatňovanie článku 24 ods. 5 by zmluvné štáty mali zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím prístup k všeobecnému vysokoškolskému vzdelávaniu, odbornej príprave, vzdelávaniu dospelých a celoživotnému vzdelávaniu bez diskriminácie a na rovnakom základe s ostatnými. V záujme zabezpečenia rovnakého prístupu sa musia identifikovať a odstrániť postoje, fyzické, jazykové, komunikačné, finančné, právne a iné prekážky vzdelávania na týchto úrovniach. Okrem toho je potrebné zaistiť primerané úpravy, aby sa osoby so zdravotným postihnutím nestretávali s diskrimináciou. Vo vysokoškolskom vzdelávaní by mali zmluvné štáty zvážiť prijímanie opatrení pozitívnej diskriminácie v prospech žiakov a študentov so zdravotným postihnutím.

III. Povinnosti zmluvných štátov

39. Zmluvné strany musia rešpektovať, chrániť a plniť všetky základné prvky práva na inkluzívne vzdelávanie: dostupnosť, prístupnosť, prijateľnosť a prispôsobivosť. Povinnosť rešpektovať znamená vyhýbať sa opatreniam, ktoré bránia uplatňovaniu daného práva, ako napríklad právne predpisy vylučujúce určité deti so zdravotným postihnutím z procesu vzdelávania alebo odmietanie prístupnosti či primeraných úprav. Povinnosť chrániť vyžaduje prijatie opatrení, ktoré bránia tretím stranám, aby zasahovali do uplatňovania daného práva, napríklad rodičia odmietajúci poslať dievčatá so zdravotným postihnutím do škôl alebo súkromné inštitúcie odmietajúce zapísať zdravotne postihnuté osoby z dôvodu ich zdravotného postihnutia. Povinnosť plniť zahŕňa prijatie opatrení, ktoré umožňujú a pomáhajú osobám so zdravotným postihnutím uplatňovať právo na vzdelanie, napríklad zabezpečenie dostupnosti vzdelávacích inštitúcií a primerané prispôsobenie vzdelávacích

systémov zdrojom a službám.

40. Článok 4 ods. 2 vyžaduje, aby zmluvné štáty prijali opatrenia v maximálnej možnej miere svojich dostupných zdrojov týkajúcich sa hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv a v prípade potreby aj v rámci medzinárodnej spolupráce s cieľom dosiahnuť postupné uplatňovanie týchto práv v plnom rozsahu. Postupné uplatňovanie znamená, že zmluvné štáty majú špecifickú a neustálu povinnosť čo najrýchlejšie a najefektívnejšie prikrčiť k vykonávaniu článku 24 v plnom rozsahu.¹² Uvedené je nezlučiteľné s udržiavaním dvoch systémov vzdelávania: bežný vzdelávací systém a špeciálny/segregovaný vzdelávací systém. Postupné uplatňovanie sa musí interpretovať v spojení s celkovým cieľom dohovoru stanoviť jasné povinnosti zmluvných štátov, pokiaľ ide o uplatnenie týchto práv v plnom rozsahu. Takisto sa zmluvné štáty vyzývajú, aby prerozdělili rozpočtové prostriedky určené na vzdelávanie, a to aj presunom časti svojich rozpočtových prostriedkov na rozvoj inkluzívneho vzdelávania. Žiadne úmyselne prijaté regresívne opatrenia v tomto ohľade sa nesmú

neprimerane zameriavať na žiakov, resp. študentov so zdravotným postihnutím na akejkoľvek úrovni vzdelania.¹³ Musí ísť len o dočasné opatrenia týkajúce sa výlučne daného krízového obdobia, ktoré sú nevyhnutné, primerané, nediskriminačné a obsahujú všetky možné opatrenia na zmiernenie nerovností.¹⁴

41. Postupným uplatňovaním nie sú dotknuté záväzky s okamžitou platnosťou. Ako uviedol Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo svojom Všeobecnom komentári č. 3 (1990) k povahe záväzkov zmluvných štátov, zmluvné štáty majú minimálnu základnú povinnosť prinajmenšom zabezpečiť uspokojenie základných úrovní každého aspektu práva na vzdelanie.¹⁵ Práve preto by mali zmluvné štáty zaviesť s okamžitou účinnosťou nasledujúce základné práva:

- a) nediskriminácia vo všetkých aspektoch vzdelávania, zahŕňajúca všetky medzinárodne zakázané dôvody diskriminácie. Na dosiahnutie efektívnej účasti a rovnosti všetkých osôb so zdravotným postihnutím musia zmluvné štáty zabezpečiť, aby tieto osoby neboli vylúčené zo vzdelávania a odstrániť štrukturálne nevýhody. Takisto musia naliehavo podniknúť kroky na odstránenie všetkých právnych, administratívnych a iných foriem diskriminácie, ktoré bránia uplatňovaniu práva prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu. Prijatie opatrení pozitívnej diskriminácie nepredstavuje porušenie práva na nediskrimináciu v oblasti vzdelávania, pokiaľ takéto opatrenia nevedú k zachovávaniu nerovnakých alebo samostatných noriem pre rôzne skupiny;
- b) primerané úpravy na zabezpečenie nevylúčenia osôb so zdravotným postihnutím z procesu vzdelávania. Nezaistenie primeraných úprav predstavuje diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia;
- c) povinné bezplatné základné vzdelanie pre všetkých. Zmluvné štáty musia prijať všetky vhodné opatrenia, aby na základe inklúzie zaručili toto právo všetkým deťom a mladým ľuďom so zdravotným postihnutím. Výbor vyzýva zmluvné štáty, aby zabezpečili prístup ku kvalitnému vzdelaniu a jeho absolvovanie všetkými deťmi a mladými ľuďmi, pričom musí ísť o bezplatné, verejne financované, inkluzívne a spravodlivé kvalitné základné a stredoškolské vzdelanie v trvaní aspoň 12 rokov, z ktorých sa musí najmenej 9 rokov

¹² Pozri ods. 9 Všeobecného komentára č. 3 (1990) k povahe záväzkov zmluvných štátov Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

¹³ Ibidem

¹⁴ List zo dňa 16. mája 2012 adresovaný predsedom Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

¹⁵ Všeobecný komentár č. 3 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

absolvovať povinne, vrátane zabezpečenia prístupu ku kvalitnému vzdelaniu všetkým deťom a mladým ľuďom nenavštevujúcim školu prostredníctvom rôznych spôsobov uvedených v programe Vzdelávanie 2030 Akčný rámec.

42. Zmluvné štáty musia prijať a zaviesť národnú vzdelávaciu stratégiu, ktorá zahŕňa poskytovanie vzdelávania všetkým žiakom a študentom na všetkých úrovniach, a to na základe zásady inklúzie a rovnosti príležitostí. Vzdelávacie ciele uvedené v článku 24 ods. 1 kladú rovnocenné povinnosti všetkým zmluvným štátom, a preto sa musia posudzovať na porovnateľnom základe bezodkladnosti.

43. V súvislosti s medzinárodnou spoluprácou a v súlade s Cieľom trvalo udržateľného rozvoja č. 4 a programom Vzdelávanie 2030 Akčný rámec sa musí každá bilaterálna a multilaterálna spolupráca zamerať na presadzovanie inkluzívneho a spravodlivého kvalitného vzdelávania a podporu príležitostí celoživotného vzdelávania pre všetkých, vrátane podpory rozvíjania schopností, zdieľania informácií a výmeny osvedčených postupov, výskumu, technickej a hospodárskej pomoci a prístupu k dostupným a pomocným technológiám. Všetky zhromaždené údaje a formy medzinárodnej pomoci vynaložené na vzdelávanie by sa mali rozčleniť podľa zdravotného postihnutia. Zvážením mechanizmu medzinárodnej koordinácie v oblasti inkluzívneho vzdelávania na dosiahnutie cieľa č. 4 a vytváranie dôkazov prispeje k lepšiemu politickému dialógu a monitorovaciemu pokroku.

IV. Vzťah k iným ustanoveniam dohovoru

44. Zmluvné štáty musia uznať nedeliteľnosť a vzájomnú závislosť všetkých ľudských práv. Vzdelávanie je neoddeliteľnou súčasťou plného a účinného uplatňovania iných práv.¹⁶ Naopak, právo na inkluzívne vzdelávanie možno vykonávať len vtedy, ak sa uplatnia niektoré ďalšie práva. Okrem toho právo na inkluzívne vzdelávanie musí byť posilnené vytvorením inkluzívneho prostredia v celej spoločnosti. Znamená to prijať model, ktorý rieši problematiku zdravotného postihnutia na základe ľudských práv a uznáva povinnosť odstrániť spoločenské prekážky spôsobujúce vylúčenie a marginalizáciu osôb so zdravotným postihnutím, ako aj potrebu vykonať opatrenia na zabezpečenie uplatňovania nižšie uvedených práv.

45. Článok 5 zakotvuje zásadu rovnakej ochrany všetkých osôb pred zákonom a podľa zákona. Zmluvné štáty musia zakázať všetky formy diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a zaručiť všetkým osobám so zdravotným postihnutím účinnú a rovnakú ochranu pred diskrimináciou z akéhokoľvek dôvodu. Na riešenie systémovej a štrukturálnej diskriminácie a zabezpečenie „rovnakého úžitku zo zákona“ musia zmluvné štáty prijať opatrenia pozitívnej diskriminácie, ako napríklad odstrániť architektonické a komunikačné alebo iné prekážky bežného vzdelávania.

46. Článok 6 uznáva, že ženy a dievčatá so zdravotným postihnutím sú vystavené viacnásobnej diskriminácii a zmluvné štáty musia preto prijať opatrenia na zabezpečenie rovnakého uplatňovania ich práv. Prierezová diskriminácia a vylúčenie predstavujú značné prekážky uplatňovania práva na vzdelávanie žien a dievčat so zdravotným postihnutím. Zmluvné štáty musia identifikovať a odstrániť tieto prekážky, vrátane násilia založeného na rodovej príslušnosti a nedostatočnej dôležitosti pripisovanej vzdelávaniu žien a dievčat a zároveň zaviesť špecifické opatrenia proti diskriminácii, stigmatizácii alebo predsudkom brániacim uplatňovaniu práva na vzdelávanie. Takisto musia z učebníc a učebných osnov odstrániť škodlivé stereotypy týkajúce sa pohlavia a/alebo zdravotného postihnutia. Vzdelávanie zohráva mimoriadne dôležitú úlohu v boji proti tradičným názorom na rodovú

¹⁶ Ibidem, Všeobecný komentár č. 11 (1999) o akčných plánoch v oblasti základného vzdelania a Všeobecný komentár č. 13.

príslušnosť, ktoré zachovávajú patriarchálne a paternalistické spoločenské rámce.¹⁷ Zmluvné štáty musia zabezpečiť neustály prístup dievčat a žien so zdravotným postihnutím k vzdelávacím a rehabilitačným službám ako prostriedkom na ich rozvoj, postup a posilnenie postavenia.

47. V článku 7 sa uvádza, že pri všetkých opatreniach týkajúcich sa detí so zdravotným postihnutím musia byť prvoradé najlepšie záujmy dieťaťa. Pod pojmom „najlepšie záujmy dieťaťa“ treba chápať situáciu, v ktorej si dieťa plne a účinne uplatňuje všetky ľudské práva pri zabezpečení jeho holistického vývoja.¹⁸ Každé určenie najlepších záujmov dieťaťa so zdravotným postihnutím musí zohľadňovať jeho vlastné názory a osobnú identitu, zachovanie rodinného prostredia, starostlivosť, jeho ochranu, bezpečnosť, akúkoľvek zraniteľnosť a právo na zdravie a vzdelanie. Dohovor o právach dieťaťa zdôrazňuje, že najlepšie záujmy dieťaťa musia byť základom stanovenia politik a ustanovení v oblasti vzdelávania. V článku 7 ods. 3 sa ďalej uvádza, že deti so zdravotným postihnutím majú právo vyjadriť svoje názory, pričom je potrebné prikladať význam ich názorom na všetky záležitosti, ktoré ich ovplyvňujú, a to v závislosti od ich veku, zrelosti a na rovnakom základe s ostatnými deťmi a že im musí byť poskytnutá pomoc zodpovedajúca ich zdravotnému postihnutiu a veku. Právo na začlenenie do vzdelávania sa musí rovnako zaručiť všetkým deťom so zdravotným postihnutím, a to v ich vlastných učebných a individualizovaných vzdelávacích plánoch, v rámci pedagogiky v triede, prostredníctvom školských rád, pri tvorbe školských politik a systémov, ako aj rozsiahlejšej vzdelávacej politiky.¹⁹

48. Článok 8 vyžaduje opatrenia na zvýšenie povedomia a vznesenie námietok proti stereotypom, predsudkom a škodlivým postupom týkajúcim sa osôb so zdravotným postihnutím, a to so zameraním najmä na postupy postihujúce ženy a dievčatá so zdravotným postihnutím, osoby s mentálnym postihnutím a osoby s náročnými požiadavkami na podporu. Stereotypy, predsudky a škodlivé postupy predstavujú prekážky, ktoré bránia prístupu k vzdelávaciemu systému, ako aj efektívnemu vzdelávaniu v rámci tohto systému. Výbor poukazuje na konanie niektorých rodičov odoberajúcich svoje deti so zdravotným postihnutím z inkluzívnych škôl na základe nedostatočného povedomia a pochopenia povahy zdravotného postihnutia. Zmluvné štáty musia prijať opatrenia na vytvorenie kultúry rozmanitosti, začlenenie a zapojenie do spoločenského života a zdôraznenie inkluzívneho vzdelávania ako prostriedku na dosiahnutie kvalitného vzdelania všetkých študentov so zdravotným postihnutím aj bez neho, rodičov, učiteľov a školských správnych orgánov, ako aj komunity a spoločnosti. Zmluvné štáty musia zabezpečiť zavedenie mechanizmov na podporu prístupu rešpektujúceho práva osôb so zdravotným postihnutím na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému, ako aj medzi rodičmi a v rámci širšej verejnosti. Občiansku spoločnosť, najmä organizácie zastupujúce osoby so zdravotným postihnutím, je potrebné zapájať do všetkých činností zameraných na zvyšovanie povedomia.

49. Články 9 a 24 spolu úzko súvisia. Prístupnosť je nevyhnutným predpokladom plného a rovnakého začlenenia osôb so zdravotným postihnutím do spoločnosti. Osoby so zdravotným postihnutím nemôžu účinne vykonávať svoje právo na inkluzívne vzdelávanie bez prístupných budov, vrátane škôl a všetkých ostatných vzdelávacích zariadení a bez prístupu k verejnej doprave, službám, informačným a komunikačným technológiám. Metódy a prostriedky výučby by mali byť prístupné a vyučovanie by malo tiež prebiehať v prístupnom prostredí. Celé prostredie, v ktorom sa študenti so zdravotným postihnutím učia, musí byť navrhnuté tak, aby podporovalo ich inklúziu. Inkluzívne vzdelávanie je aj intenzívnym nástrojom na podporu prístupnosti a univerzálneho dizajnu.

50. Výbor upozorňuje zmluvné štáty na svoj Všeobecný komentár č. 1 (2014) k

¹⁷ „Konceptná poznámka k návrhu všeobecného odporúčania o práve dievčat/žien na vzdelávanie“ (2014) Výboru pre odstránenie diskriminácie žien.

¹⁸ Všeobecný komentár č. 14 (2013) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho najlepších záujmov Výboru pre práva dieťaťa.

¹⁹ Ibidem, Všeobecný komentár č. 12 (2009) k právu dieťaťa na vypočutie.

rovnakému uznaniu pred zákonom, pričom zdôrazňuje, že inkluzívne vzdelávanie poskytuje študentom so zdravotným postihnutím, najmä študentom s psychosociálnymi alebo mentálnymi poruchami, možnosť vyjadriť svoju vôľu a preferencie. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby inkluzívne vzdelávanie podporovalo žiakov a študentov so zdravotným postihnutím pri budovaní ich sebaistoty potrebnej na uplatňovanie vlastnej právnej spôsobilosti, poskytovaní nevyhnutnej podpory na všetkých úrovniach vzdelávania, vrátane zníženia ich budúcich požiadaviek na podporu, ak si to želajú.

51. Osoby so zdravotným postihnutím, najmä ženy a dievčatá so zdravotným postihnutím, môžu byť neprimerane postihnuté násilím a zneužívaním, vrátane fyzických a ponižujúcich trestov zo strany pedagogických zamestnancov, napríklad použitím obmedzení a izolácie alebo šikanovaním inými osobami v škole aj po ceste do školy. Na uplatňovanie článku 16 ods. 2 sú zmluvné štáty povinné prijať všetky vhodné opatrenia na ochranu pred všetkými formami vykorisťovania, násilia a zneužívania, ako aj ich prevenciu, vrátane sexuálneho násilia voči všetkým osobám so zdravotným postihnutím. Takéto opatrenia musia zohľadňovať vek, pohlavie a zdravotné postihnutie daných osôb. Výbor dôrazne podporuje odporúčania Výboru pre práva dieťaťa, Výboru pre ľudské práva a Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, aby zmluvné štáty zakázali všetky formy telesných trestov a krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania vo všetkých zariadeniach, vrátane škôl a uložili prípadným páchatelom účinné sankcie a postihy.²⁰ Vyzýva školy a iné vzdelávacie centrá, aby zapojili študentov nevynímajúc tých so zdravotným postihnutím do procesu tvorby politík zahŕňajúcich prístupné ochranné mechanizmy zaoberajúce sa disciplinárnymi opatreniami a šikanovaním, vrátane kyberšikanovania, ktoré sa stáva v čoraz väčšej miere súčasťou života študentov, najmä detí.

52. Inkluzívne vzdelávanie je podmienené uznaním práva osôb so zdravotným postihnutím žiť a byť začlenený a zapojený v spoločnosti (čl. 19). Takisto si vyžaduje uznanie rovnakého práva osôb so zdravotným postihnutím na rodinný život alebo, ak to nie je možné, na alternatívnu starostlivosť v komunitnom prostredí (čl. 23). Deti v starostlivosti zmluvného štátu, ktoré sú umiestnené napríklad v náhradnej starostlivosti alebo opatrovateľských ústavoch, musia mať právo na inkluzívne vzdelávanie a podanie odvolania proti jeho rozhodnutiam, na základe ktorých je im odopreté právo na inkluzívne vzdelávanie. Príliš veľa osôb so zdravotným postihnutím žije v dlhodobej ústavnej starostlivosti bez prístupu ku komunitným službám, vrátane vzdelávania, ktoré sú v súlade s ich právom na (okrem iného) rodinný život, život v spoločnosti, slobodu združovania, ochranu pred násilím a prístup k spravodlivosti. Zavedenie inkluzívneho vzdelávania v miestnej komunite sa musí vykonávať súbežne so strategickým záväzkom prestať umiestňovať osoby so zdravotným postihnutím do ústavnej starostlivosti (pozri nižšie uvedený ods. 66). Zmluvné štáty by si mali uvedomiť významnú úlohu uplatňovania práva na inkluzívne vzdelávanie pri budovaní silných stránok, zručností a schopností, ktoré budú potrebovať všetky osoby so zdravotným postihnutím, aby sa mohli tešiť a mať úžitok zo života v miestnej komunite a takisto sa na ňom podieľať.

53. Na účinné dosiahnutie inkluzívneho vzdelávania sa musí osobám so zdravotným postihnutím zaručiť osobná mobilita na samostatnom základe (čl. 20). Ak neexistuje ľahko dostupný dopravný systém a chýbajú osobní asistenti umožňujúci prístup k vzdelávacím inštitúciám, musia osoby so zdravotným postihnutím, najmä nevidiace a zrakovo postihnuté osoby absolvovať adekvátnu odbornú prípravu v oblasti pohybových zručností na podporu ich väčšej nezávislosti. Zmluvné štáty by mali poskytnúť osobám so zdravotným postihnutím aj možnosť získať pohybové pomôcky a zariadenia za prijateľnú cenu.

54. Naplnenie práva osôb so zdravotným postihnutím na zabezpečenie čo najvyššej možnej úrovne zdravia bez diskriminácie (čl. 25) je neoddeliteľnou súčasťou príležitosti získať úžitok zo vzdelávania. Schopnosť navštevovať vzdelávacie inštitúcie a učiť sa efektívne je vážne ohrozená, ak nie je umožnený prístup k zdravotnej starostlivosti alebo

²⁰ Ibidem, Všeobecný komentár č. 8 (2006) o práve dieťaťa na ochranu pred telesnými trestami a ostatnými krutými a ponižujúcimi formami trestania.

primeranej liečbe a opatere. Zmluvné štáty by mali pri zohľadnení rodovej príslušnosti zaviesť zdravotné, hygienické a výživové programy, ktoré sú súčasťou vzdelávacích služieb a umožňujú neustále monitorovanie všetkých zdravotných potrieb. Takéto programy by sa mali vytvárať na princípoch univerzálneho dizajnu a prístupnosti. V rámci nich by sa mali zabezpečovať pravidelné návštevy zdravotných sestier, zdravotné prehliadky a nadväzovať partnerstvá v komunitách. Pri zohľadnení veku a na rovnakom základe s ostatnými sa musí osobám so zdravotným postihnutím zabezpečiť primerané, komplexné a inkluzívne sexuálne vzdelávanie, a to v prístupných formátoch a prostredníctvom vedeckých dôkazov a noriem v oblasti ľudských práv.

55. Zmluvné štáty musia prijať účinné opatrenia na poskytovanie ozdravovacích a rehabilitačných služieb v rámci vzdelávacieho systému, vrátane zdravotníckych, pracovných, fyzických, sociálnych, poradenských a iných služieb (čl. 26). Takéto služby sa musia začať poskytovať v najskoršom možnom štádiu, vychádzať z multidisciplinárnych hodnotení silných stránok študentov a podporovať maximálnu nezávislosť, autonómiu, rešpektovanie dôstojnosti, plnú fyzickú, duševnú, sociálnu a odbornú schopnosť, ako aj začlenenie a zapojenie do všetkých aspektov života. Výbor zdôrazňuje význam podpory rozvoja komunitnej rehabilitácie, ktorá sa zameriava na včasnú identifikáciu a presadzuje partnerskú podporu.

56. Kvalitné inkluzívne vzdelávanie musí pripraviť osoby so zdravotným postihnutím na pracovný život tým, že im zaistí získanie vedomostí, zručností a sebadôvery potrebných pre ich účasť na otvorenom trhu práce a v otvorenom, inkluzívnom a prístupnom pracovnom prostredí (čl. 27).

57. Prostredníctvom uplatňovania práva na inkluzívne vzdelávanie sa posilňuje aj plná účasť na politickom a verejnom živote. Učebné osnovy pre všetkých študentov musia zahŕňať tému občianstva a zručnosti sebaobhajoby a samozastupovania ako nevyhnutného základu účasti na politických a spoločenských procesoch. Verejné záležitosti zahŕňajú zakladanie a účasť v študentských organizáciách, akými sú napríklad študentské zväzy. Zmluvné štáty by mali podporovať vytváranie prostredia, v ktorom by osoby so zdravotným postihnutím mohli zakladať študentské organizácie, stávať sa ich členmi a účinne a plne sa zúčastňovať ich aktivít prostredníctvom zvolených foriem komunikácie a jazyka (čl. 29).

58. Zmluvné štáty musia odstrániť prekážky a podporiť prístupnosť a dostupnosť inkluzívnych možností osôb so zdravotným postihnutím zúčastňovať sa hrania, oddychových a športových aktivít v školskom systéme nevynímajúc mimoškolské aktivity v iných vzdelávacích prostrediach na rovnakom základe s ostatnými (čl. 30).²¹ Vo vzdelávacom prostredí musia byť zavedené vhodné opatrenia na zaistenie možností prístupu osôb so zdravotným postihnutím ku kultúrnemu životu a rozvíjanie a využívanie ich tvorivého, umeleckého a intelektuálneho potenciálu, nielen pre ich vlastný prospech, ale aj pre obohatenie spoločnosti. Takéto opatrenia musia zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím mali nárok na uznanie ich špecifickej kultúrnej a jazykovej identity, vrátane posunkových rečí a kultúry nepočujúcich.

V. Uplatňovanie práva na národnej úrovni

59. Výbor určil niekoľko výziev, ktorým čelia zmluvné štáty pri vykonávaní článku 24. V záujme zavedenia a udržania inkluzívneho vzdelávacieho systému pre všetky osoby so zdravotným postihnutím je potrebné na národnej úrovni riešiť nižšie uvedené opatrenia.

60. Orgánom zodpovedným za vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím, ako aj za vzdelávanie iných musí byť na všetkých úrovniach ministerstvo školstva. V mnohých krajinách je vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím v súčasnosti marginalizované na ministerstvách sociálnych vecí alebo zdravotníctva, čo okrem iného vyústilo do vylúčenia z

²¹ Ibidem, Všeobecný komentár č. 17 (2013) o práve dieťaťa na oddych, voľný čas, hru, rekreačné aktivity, kultúrny život a umenie.

bežných právnych predpisov, politik, plánovania a zaistovania zdrojov na vzdelávanie, nižších investícií na obyvateľa do vzdelávania osôb so zdravotným postihnutím, nedostatku zastrešujúcich a koherentných štruktúr na podporu inkluzívneho vzdelávania, nedostatku integrovaného zhromažďovania údajov o zapisovaní, uchovávaní a dosahovaní výsledkov a neúspechu v rozvoji inkluzívneho vzdelávania učiteľov. Zmluvné štáty musia urýchlene prijať opatrenia na to, aby vzdelávanie žiakov a študentov so zdravotným postihnutím patrilo do pôsobnosti ministerstva školstva.

61. Zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby sa ku komplexnému a medzirezortnému záväzku inkluzívneho vzdelávania hlásili všetky vládne orgány. Inkluzívne vzdelávanie nemôžu zabezpečovať samostatne len ministerstvá školstva. Všetky príslušné ministerstvá a komisie s povinnosťami týkajúcimi sa podstatných článkov dohovoru sa musia zaviazat' k inkluzívnemu vzdelávaciemu systému a prispôsobiť tomu aj vlastné chápanie jeho dôsledkov, aby dosiahli integrovaný prístup a spolupracovali pri realizácii spoločného programu. Na dodržanie týchto záväzkov sa musia zaviesť opatrenia na monitorovanie zodpovednosti všetkých dotknutých ministerstiev. Potrebné je nadväzovať aj partnerstvá s poskytovateľmi služieb, organizáciami zastupujúcimi osoby so zdravotným postihnutím, médiami, organizáciami občianskej spoločnosti, miestnymi orgánmi, študentskými združeniami a zväzmi, vysokými školami a školami na vzdelávanie učiteľov.

62. Zmluvne štáty musia na každej úrovni implementovať alebo zaviesť právne predpisy vychádzajúce z modelu, ktorý rieši problematiku zdravotného postihnutia na základe ľudských práv a je v plnom súlade s článkom 24. Výbor sa odvoláva na ustanovenia článku 4 ods. 5 vyžadujúce, aby federálne štáty zabezpečili uplatňovanie článku 24 bez obmedzení alebo výnimiek, a to vo všetkých častiach daného zmluvného štátu.

63. Musí sa zviazať aj komplexný a koordinovaný legislatívny a politický rámec inkluzívneho vzdelávania spolu s jasným a primeraným časovým rámcom na jeho uplatňovanie a ukládanie sankcií a postihov za prípady porušenia. Tento rámec musí riešiť otázky flexibility, rozmanitosti a rovnosti vo všetkých vzdelávacích inštitúciách pre všetkých žiakov a študentov a určiť povinnosti na všetkých úrovniach vlády. Kľúčové prvky zahŕňajú:

- a) dodržiavanie medzinárodných noriem v oblasti ľudských práv;
- b) jasnú definíciu inklúzie a špecifické ciele, ktoré sa usiluje dosiahnuť na všetkých úrovniach vzdelávania. Princípy a postupy inklúzie sa musia považovať za neoddeliteľnú súčasť reformy, a nie len za doplnkový program;
- c) základné právo na inkluzívne vzdelávanie ako kľúčový prvok legislatívneho rámca. Ustanovenia, ktoré definujú určité kategórie študentov napríklad ako „nevhodné“, sa musia zrušiť;
- d) záruka rovnakého práva zdravotne postihnutých aj nepostihnutých študentov na prístup k inkluzívnym možnostiam vzdelávania v rámci všeobecného vzdelávacieho systému, ako aj záruka práva každého žiaka alebo študenta na prístup k potrebným podporným službám na všetkých úrovniach;
- e) požiadavka, aby boli všetky nové školy navrhnuté a postavené na princípe univerzálneho dizajnu prostredníctvom štandardov prístupnosti, vrátane stanovenia časového rámca na prispôbenie existujúcich škôl podľa všeobecného komentára č. 2 Výboru. V tomto ohľade má podporu verejné obstarávanie ako nástroj na realizáciu tohto prvku;
- f) zavedenie komplexných noriem kvality pre inkluzívne vzdelávanie a monitorovacích mechanizmov zohľadňujúcich zdravotné postihnutie na sledovanie pokroku v realizácii na všetkých úrovniach a zabezpečiť implementáciu a podporu politik a programov potrebnými investíciami;
- g) zavedenie prístupných monitorovacích mechanizmov na zabezpečenie vykonávania politik a poskytovania potrebných investícií;

- h) uznanie potreby primeraných úprav na podporu inklúzie skôr na základe noriem v oblasti ľudských práv ako efektívnom využívaní zdrojov, vrátane sankcií za nezabezpečenie primeraných úprav;
- i) jasné poukázanie na inklúziu ako konkrétny cieľ vo všetkých právnych predpisoch s možnosťou ovplyvnenia inkluzívneho vzdelávania;
- j) konzistentný rámec včasnej identifikácie, hodnotenia a podpory na umožnenie úspešného rozvoja osôb so zdravotným postihnutím v inkluzívnom vzdelávacom prostredí;
- k) povinnosť miestnych orgánov plánovať a zabezpečovať prístupné formáty, spôsoby a prostriedky komunikácie, vrátane najvhodnejších jazykov pre všetkých žiakov a študentov nevynímajúc osoby so zdravotným postihnutím v inkluzívnych prostrediach a triedach;
- l) legislatíva zaručujúca všetkým osobám so zdravotným postihnutím, vrátane detí so zdravotným postihnutím, právo na vypočutie a vlastný názor, ktorým sa venuje v rámci vzdelávacieho systému náležitá pozornosť, a to aj prostredníctvom školských rád, riadiacich orgánov, miestnych a národných štátnych orgánov a mechanizmov, pomocou ktorých možno vzniesť námietky a podať odvolanie proti rozhodnutiam o vzdelávaní;
- m) vytváranie partnerstiev a koordinácie medzi všetkými zainteresovanými stranami, vrátane osôb so zdravotným postihnutím, prostredníctvom ich zastupiteľských organizácií, rôznych agentúr, rozvojových organizácií, mimovládnych organizácií a rodičov alebo opatrovateľov.

64. Legislatívu musí podporovať plán vzdelávacieho sektora vypracovaný v spolupráci s organizáciami osôb so zdravotným postihnutím, vrátane detí so zdravotným postihnutím a podrobne opisujúci proces zavádzania inkluzívneho vzdelávacieho systému. Mal by obsahovať časový rámec a merateľné ciele, vrátane opatrení na zabezpečenie súladu. Plán by mal čerpať informácie z komplexnej analýzy súčasného kontextu týkajúceho sa inkluzívneho vzdelávania s cieľom určiť východiskový bod pokroku, vrátane údajov napríklad o súčasných rozpočtových prostriedkoch, kvalite metód zhromažďovania údajov, počte detí so zdravotným postihnutím mimo škôl, výzvach a prekážkach, existujúcich zákonoch a politikách, kľúčových záujmoch osôb so zdravotným postihnutím, ich rodín a daného zmluvného štátu.

65. Zmluvné štáty musia zaviesť nezávislé, účinné, prístupné, transparentné, bezpečné a vynútiteľné mechanizmy podávania sťažností a opravné prostriedky v prípadoch porušenia práva na vzdelanie. Osoby so zdravotným postihnutím musia mať prístup k justičným systémom, ktoré dokážu uspokojiť ich potreby a sú schopné riešiť ich nároky. Zmluvné štáty musia zabezpečiť rozsiahle šírenie a propagáciu informácií o práve na vzdelanie a spôsoboch vzniesenia námietok proti odopretiu alebo porušeniu tohto práva voči osobám so zdravotným postihnutím za účasti ich zastupiteľských organizácií.

66. Inkluzívne vzdelávanie je nezlučiteľné s umiestňovaním do ústavnej starostlivosti. Zmluvné štáty sa musia zapojiť do dobre plánovaného a štruktúrovaného procesu deinštitucionalizácie osôb so zdravotným postihnutím. Daný proces sa musí zaoberať riadeným prechodom so stanovením presného časového rámca takéhoto prechodu, zavedením legislatívnej požiadavky na rozvoj komunitného vzdelávania, presmerovaním finančných prostriedkov a zavedením multidisciplinárnych rámcov na podporu a posilnenie komunitných služieb, poskytovaním podpory rodinám a spoluprácou a konzultáciami s organizáciami zastupujúcimi osoby so zdravotným postihnutím, vrátane detí so zdravotným postihnutím, ako aj s rodičmi alebo opatrovateľmi. Pred začatím procesu deinštitucionalizácie je potrebné osobám v zariadeniach ústavnej starostlivosti sprístupniť s

okamžitou platnosťou inkluzívne vzdelávanie tým, že sa im umožní naviazanie kontaktu s inkluzívnymi akademickými inštitúciami v danej komunite.

67. Najmä pre deti so zdravotným postihnutím môžu mať mimoriadny význam zásahy v ranom detstve, ktoré slúžia na posilnenie ich schopnosti získavať prospech zo vzdelávania a podporujú ich zápis a dochádzku. Všetky takéto zásahy musia zaručiť rešpektovanie dôstojnosti a autonómie dieťaťa. V súlade s Programom trvalo udržateľného rozvoja do roku 2030, vrátane cieľa trvalo udržateľného rozvoja č. 4, sa od zmluvných štátov naliehavo požaduje, aby zabezpečili prístup ku kvalitnému rozvoju už v rannom detstve, ako aj kvalitnej starostlivosti a predškolskej výchove a zároveň zaisťovali podporu a odbornú prípravu rodičom a opatrovateľom mladých detí so zdravotným postihnutím. V prípade včasnej identifikácie a podpory je viac pravdepodobné, že malé deti so zdravotným postihnutím plynule prejdú do predškolských a základných inkluzívnych vzdelávacích zariadení. Zmluvné štáty musia zabezpečiť koordináciu medzi všetkými príslušnými ministerstvami, orgánmi a úradmi, ako aj organizáciami osôb so zdravotným postihnutím a inými mimovládnyimi partnermi.

68. V súlade s článkom 31 musia zmluvné štáty zhromažďovať vhodné rozčlenené údaje na tvorbu politik, plánov a programov na plnenie svojich povinností podľa článku 24. Musia zaviesť opatrenia na riešenie nedostatku presných údajov o množstve osôb s rozličnými poruchami, ako aj nedostatočne kvalitného výskumu a nedostatku údajov týkajúcich sa prístupu, nemenlivosti a pokroku vo vzdelávaní, zaisťovania primeraných úprav a súvisiacich výsledkov. Údaje o sčítaní ľudu, prieskume a administratívne údaje, vrátane údajov z Informačného systému riadenia vzdelávania musia obsahovať informácie o študentoch so zdravotným postihnutím nevynímajúc tých, ktorí stále žijú v ústavných zariadeniach. Zmluvné štáty by mali zhromažďovať aj rozčlenené údaje a dôkazy o

prekážkach, ktoré bránia osobám so zdravotným postihnutím pristupovať, zotrvať a napredovať v inkluzívnom kvalitnom vzdelávaní, aby mohli prijať účinné opatrenia na ich odstránenie. Okrem toho musia prijať stratégie na zdoľanie problému vylúčenia osôb so zdravotným postihnutím zo štandardných kvantitatívnych a kvalitatívnych mechanizmov zhromažďovania údajov, a to aj vtedy, ak to vyplýva z neochoty rodičov priznať existenciu dieťaťa so zdravotným postihnutím, nedostatočných záznamov o narodených deťoch a ich „neviditeľnosti“ v ústavoch.

69. Zmluvné štáty musia vyčleniť dostatočné finančné a ľudské zdroje na celý proces tvorby plánu vzdelávacieho sektora aj medzisektorových plánov na podporu zavádzania inkluzívneho vzdelávania v súlade so zásadou postupnej realizácie. Zmluvné štáty musia reformovať svoje systémy riadenia a mechanizmy financovania, aby zabezpečili právo na vzdelanie všetkých osôb so zdravotným postihnutím. Rozpočtové prostriedky by mali prideľovať aj pomocou mechanizmov dostupných v rámci verejného obstarávania a partnerstiev so súkromným sektorom. Tieto rozpočtové prostriedky musia byť (okrem iného) prednostne použité na zabezpečenie primeraných zdrojov na sprístupnenie existujúcich vzdelávacích zariadení s vymedzeným časovým rámcom, investovanie do inkluzívneho vzdelávania učiteľov, sprístupnenie primeraných úprav, zabezpečenie prístupnej dopravy do školy, sprístupnenie vhodných a zrozumiteľných učebníc, učebných a vzdelávacích materiálov, zaistenie pomocných technológií a výučby posunkovej reči a realizáciu iniciatív na zvyšovanie povedomia za účelom riešenia problémov stigmatizácie a diskriminácie, najmä šikanovania vo vzdelávacích zariadeniach.

70. Výbor vyzýva zmluvné štáty, aby previedli zdroje zo segregovaných do inkluzívnych zariadení. Zmluvné štáty by mali vytvoriť model financovania, ktorý prideľuje zdroje a iniciatívy inkluzívnym vzdelávacím zariadeniam v záujme poskytnutia potrebnej podpory osobám so zdravotným postihnutím. Stanovenie najvhodnejšieho prístupu k financovaniu bude v podstatnej miere vychádzať z existujúceho vzdelávacieho prostredia a požiadaviek potenciálnych žiakov a študentov so zdravotným postihnutím, ktorých toto prostredie ovplyvňuje.

71. Musí sa spustiť aj proces vzdelávania všetkých učiteľov pôsobiacich v oblasti predškolského, základného, stredoškolského, vysokoškolského a vyššieho odborného vzdelávania, aby im boli vštepené kľúčové schopnosti a hodnoty potrebné na prácu v inkluzívnom vzdelávacom prostredí. Takýto proces si vyžaduje prispôsobenie prípravného aj priebežného vzdelávania tak, aby sa v čo najkratšom čase dosiahli príslušné úrovne zručností s cieľom uľahčiť prechod k inkluzívnemu vzdelávaciemu systému. Všetci učители musia mať k dispozícii špecializované oddelenia/študijné bloky, ktoré ich pripravujú na prácu v inkluzívnom prostredí, ako aj zariadenia na praktické skúsenostné vzdelávanie, kde môžu učители získavať sebaistotu a zručnosti potrebné na riešenie rôznych problémov a výziev týkajúcich sa inklúzie. Vzdelávanie učiteľov sa musí obsahovo zaoberať hlavne základným chápaním ľudskej rozmanitosti, rastu a rozvoja, modelom riešiacim problematiku zdravotného postihnutia na základe ľudských práv a inkluzívnou pedagogikou, ktorá umožní učiteľom identifikovať funkčné schopnosti študentov (silné stránky, zručnosti a štýly učenia) v záujme zaistenia ich účasti v inkluzívnom vzdelávacom prostredí. Vzdelávanie učiteľov by malo zahŕňať aj učenie o používaní vhodných augmentatívnych a alternatívnych metód, prostriedkov a formátov komunikácie, akými sú napríklad Braillovo písmo, veľké výtlaky, prístupné multimédiá, ľahko čitateľné texty, jednoduchý jazyk, posunková reč a kultúra nepočujúcich, vzdelávacie techniky a materiály na podporu osôb so zdravotným postihnutím. Navyše učители potrebujú praktické usmernenie a podporu (okrem iného) pri poskytovaní individualizovanej výučby, vysvetľovaní rovnakého obsahu s použitím rôznych vyučovacích metód, aby vhodne zareagovali na štýly učenia a jedinečné schopnosti každej osoby, tvorbe a používaní individuálnych vzdelávacích plánov na podporu špecifických požiadaviek na vzdelávanie a zavedení pedagogiky zameranej na vzdelávacie ciele študentov.

72. Inkluzívne vzdelávanie si vyžaduje systém podpory a zdrojov pre učiteľov vo vzdelávacích inštitúciách na všetkých úrovniach. Takýto systém by mohol zahŕňať partnerstvá medzi susednými vzdelávacími inštitúciami nevynímajúc univerzity, podporovanie postupov na báze spolupráce, vrátane skupinového učenia, študijných skupín, spoločných procesov hodnotenia študentov, partnerskej podpory a výmenných návštev, ako aj partnerstiev s občianskou spoločnosťou. Rodičia a opatrovatelia študentov so zdravotným postihnutím môžu v prípade potreby pôsobiť ako partneri pri tvorbe a realizácii učebných programov, vrátane individualizovaných vzdelávacích plánov. Môžu zohrávať významnú úlohu v rámci poradenstva a pomoci učiteľom pri poskytovaní podpory jednotlivým študentom, ale nikdy nesmú byť nutnou podmienkou ich prijatia do vzdelávacieho systému. Zmluvné štáty by mali využiť všetky možné zdroje podpory učiteľov, vrátane organizácií zastupujúcich osoby so zdravotným postihnutím, žiakov a študentov so zdravotným postihnutím a členov miestnych komunít, ktorí môžu výrazne prispieť formou vzájomnej výmeny skúseností, partnerstva a riešenia problémov. Ich zapojenie predstavuje v triede dodatočný zdroj a slúži na budovanie vzťahov s miestnymi komunitami, odstraňovanie prekážok a formovanie učiteľov, ktorí sú citlivejší a viac vnímajú silné stránky a požiadavky študentov so zdravotným postihnutím.

73. Orgány na všetkých úrovniach musia mať spôsobilosť, odhodlanie a zdroje na uplatňovanie zákonov, politík a programov na podporu inkluzívneho vzdelávania. Zmluvné štáty musia zabezpečiť rozvoj a poskytovanie školení s cieľom informovať všetky príslušné orgány o ich povinnostiach vyplývajúcich z právnych predpisov a zlepšiť ich znalosti práv osôb so zdravotným postihnutím. Znalosti, vedomosti a poznatky potrebné na implementáciu politík a postupov inkluzívneho vzdelávania zahŕňajú: pochopenie pojmu práva na inkluzívne vzdelávanie a jeho ciele, znalosť príslušných medzinárodných a vnútroštátnych právnych predpisov a politík, rozvoj miestnych inkluzívnych vzdelávacích plánov, spoluprácu a partnerstvá, podporu, poradenstvo a dohľad nad miestnymi vzdelávacími inštitúciami, monitorovanie a hodnotenie.

74. Kvalitné inkluzívne vzdelávanie si vyžaduje metódy hodnotenia a monitorovania pokroku študentov so zdravotným postihnutím zohľadňujúce prekážky, ktorým takýto študenti čelia. Tradičné systémy hodnotenia, ktoré používajú výsledky dosiahnuté v štandardizovaných testoch ako jediný ukazovateľ úspešnosti študentov i škôl, môžu

znevýchodniť študentov so zdravotným postihnutím. Dôraz by sa mal klásť na individuálny pokrok smerom k dosiahnutiu všeobecných cieľov. Pomocou vhodných metodológií výučby, podpory a úprav možno všetky učebné osnovy prispôbiť potrebám všetkých študentov, vrátane zdravotne postihnutých. Každý inkluzívny systém hodnotenia študentov možno posilniť systémom individualizovanej podpory.

75. Podľa článku 33 a za účelom zistenia miery pokroku v uplatňovaní práva na vzdelanie prostredníctvom vytvorenia systému inkluzívneho vzdelávania musia zmluvné štáty rozvíjať monitorovacie rámce so štrukturálnymi a procesnými ukazovateľmi, ukazovateľmi výsledkov, ako aj špecifickými referenčnými hodnotami a cieľmi pre každý ukazovateľ, a to v súlade s cieľom trvalo udržateľného rozvoja č. 44.²² Osoby so zdravotným postihnutím by mali byť prostredníctvom svojich zastupiteľských organizácií zapojené do procesu určovania ukazovateľov, ako aj zhromažďovania údajov a štatistík. Štrukturálne ukazovatele by mali určiť prekážky inkluzívneho vzdelávania, pričom by sa nemali týkať len zhromažďovania údajov rozčlenených podľa zdravotného postihnutia. Procesné ukazovatele, ako napríklad ukazovatele zmeny prístupnosti fyzického prostredia, prispôbenia učebných osnov alebo odbornej prípravy učiteľov, umožnia sledovať pokrok v transformácii. Takisto by sa mali stanoviť ukazovatele výsledkov, ako napríklad percentuálny podiel študentov so zdravotným postihnutím v inkluzívnom vzdelávacom prostredí, ktorí získali záverečné oficiálne potvrdenie alebo diplom, prípadne percentuálny podiel študentov so zdravotným postihnutím prijatých na strednú školu. Zmluvné štáty by mali zväžiť aj zisťovanie kvality vzdelávania, a to napríklad prostredníctvom piatich aspektov, ktoré odporúča UNESCO: rešpektovanie práv, spravodlivosť, dôležitosť, vecnosť, efektívnosť a účinnosť. Zohľadniť môžu aj monitorovanie opatrení pozitívnej diskriminácie, akými sú napríklad kvóty alebo stimuly.

76. Výbor berie na vedomie rozvoj súkromného vzdelávania v mnohých krajinách. Zmluvné štáty musia uznať, že právo na inkluzívne vzdelávanie sa týka poskytovania všetkých foriem vzdelávania, a nie len vzdelávania poskytovaného verejnými orgánmi. Zmluvné štáty musia prijať opatrenia na ochranu proti porušovaniu práv tretími stranami, vrátane podnikateľského sektora. V prípade práva na vzdelanie musia takéto opatrenia riešiť povinnosť zaručiť poskytovanie inkluzívneho vzdelávania a podľa potreby zahrnúť aj legislatívu a reguláciu, monitorovanie, dohľad, presadzovanie a prijímanie politík na určenie spôsobov, akými môžu podnikateľské subjekty ovplyvniť efektívne uplatňovanie a výkon práv osôb so zdravotným postihnutím. Vzdelávacie inštitúcie, vrátane súkromných vzdelávacích inštitúcií a podnikov, by nemali účtovať dodatočné poplatky za integráciu prístupnosti a/alebo primeraných úprav.

²² Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva, *Ukazovatele ľudských práv: Príručka merania a implementácie* (New York a Ženeva, 2012).